

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ
НАМНУКРАЇНИ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ»ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КВНЗ «ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ, ІНКЛЮЗИВНОЇ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

20 жовтня 2022

Збірник наукових праць

Харків 2022

УДК: 376+37.04:316.61+37.091.3:613

А 43

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Бойчук Юрій Дмитрович*, д. п. н., професор, член кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Заступник головного редактора – *Бережна Світлана Вікторівна*, д. філософ. н., професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Члени редакційної колегії:

Бацилєва Ольга Валеріївна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Галій Алла Іванівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Коваленко Вікторія Євгенівна – кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Комісова Тетяна Євгенівна – кандидат біологічних наук, доцент, професор кафедри, завідувач кафедри анатомії і фізіології людини імені Я.Р. Синельникова, координатор з наукової роботи факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти

Микитюк Сергій Олександрович – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

Науменко Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

«Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти», (20 жовтня 2022 р.) / за загальною редакцією проф. Бойчука Ю. Д. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022.

У збірці представлено матеріали регіонального круглого столу метою якого було обговорення питань створення здоров'язбережувального і безпеко-орієнтованого освітнього середовища у закладах освіти в умовах військового стану, визначення шляхів збереження фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дітей, підлітків та студентської молоді в умовах військового стану, досвіду здоров'язбережувальної роботи в закладах освіти в умовах військового стану; висвітлення технологій навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в закладах спеціальної освіти та з інклюзивним навчанням в умовах військового стану.

Для фахівців у галузі спеціальної та інклюзивної освіти, викладачів, аспірантів і здобувачів закладів вищої освіти

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Протокол № 11 від 16.11.2022 р.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Козачек Н.О., Павлова А.О. Особливості проведення пропедевтичної педагогічної практики для студентів 2 курсу ХНПУ імені Г.С. Сковороди в умовах військового стану	70
Козлов А.В., Козлов А.В. Шляхи формування загальних компетентностей майбутнього фахівця спеціальної освіти засобами дисципліни «фізичне виховання» в умовах воєнного стану	73
Колупаєва Н.Л. Психологічна корекція комунікативної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	77
Комратова Л. В. Шляхи корекції наочно-образного мислення дітей молодшого шкільного віку з легким інтелектуальним порушенням	82
Корсун С.О. Перспективи використання гурткової роботи спортивно-оздоровчого профілю при вирішенні завдань соціалізації підлітків з інтелектуальними порушеннями	87
Кашубіна О.О. Корекція порушень наочно-образного мислення слабозорих дітей із ЗПР засобами конструювання	94
Криловецька І. В. Можливості та сфера застосування соціальних історій у психокорекційній роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра	100
Кришталь А.І., Тютюнник В.В., Щербак І. М., Дрожик Л. В., Пашинський П. П. Застосування здоров'язберезувальних технологій здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання та воєнного стану	104
Литвинова Ю. Вивчення проблеми корекції заїкання в дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії в умовах воєнного часу.....	107
Лугова М.С. Війна очима дітей дошкільного віку: шляхи збереження психічного здоров'я в умовах стресу	111
Маракіна А. Г. Вплив популярної української музики на психічне здоров'я та культурну самоідентифікацію студентської молоді в умовах воєнного стану.....	113
Матяш О.М. Зерно патріотизму – у кожне дитяче серце.....	119
Мірошніченко О.М, Бойчук Ю.Д., Дрожик Л.В. Використання дидактичних ігор та ігрових прийомів у роботі з розвитку мовлення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями	124
Нікуліна С. М. Особливості еколого-краєзнавчої роботи з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями	129
Парасюк І. Ф. Визначення рівня розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ	134
Парфілко В. В. Дослідження особливостей переживання травматичних подій: результати та перспективи	137
Пегліванян Д.І. Здоров'язберезувальні технології в практиці роботи закладу дошкільної освіти.....	140

Література

- 1.Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Підручник Київ «Академія», 2004. – 344, 351-360 с
- 2.Липа В.А. Основи корекційної педагогіки. Навчальний посібник. – Донецьк, Лебідь, 2002. 227-229 с.
- 3.Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка – НОВА, 2007. 206-210 с.
- 4.Соботович Є.Ф. Особливості засвоєння лексики розумово відсталими дітьми // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: науково-методичний збірник. Ін-тут спец. педагогіки АПН України. – Київ 2004. 123-145, 203 с.

Комратова Л. В.

магістрант кафедри здоров'я людини,
реабілітології та спеціальної психології

Науковий керівник: Дрожик Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ШЛЯХИ КОРЕКЦІЇ НАОЧНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЛЕГКИМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОРУШЕННЯМ

На сьогоднішній день проведено безліч досліджень особливостей мисленнєвої діяльності дітей з легким інтелектуальним порушенням. Визначено, що у цієї категорії дітей мислення характеризується відставанням в темпах розвитку, воно конкретне, непослідовне і стереотипне, некритичне. Слабка роль мислення у регулюванні поведінки, здатність до узагальнюючих процесів знижена. Дитина з легким інтелектуальним порушенням не може планувати свою діяльність по етапам, не прагне передбачити наслідки, не враховує труднощі, їй притаманна низька здатність до узагальнень і абстрагувань. Мислення дає можливість людині пізнавати світ, робити передбачення і прогнозувати розвиток подій, практично опанувати закономірностями дійсності. Накопичуючи досвід практичних дій, мислення нормотипової дитини відбувається за допомогою образів. Замість того, щоб здійснювати реальні спроби, вона виконує їх розумово, уявляючи собі можливі дії й результати. Так виникає наочно-образне мислення. У дітей з інтелектуальними порушеннями наочно-образне мислення формується із затримкою, що значно заважає дитині у розвитку пізнавальної діяльності, а також негативно впливає на її навчання і соціалізацію. Саме тому нагальним є пошук дійових засобів корекції наочно-образного мислення дітей з інтелектуальними порушеннями. Серед таких засобів можна виділити арт-терапію, до якої відноситься терапія засобами зображувальної діяльності.

У педагогічній та психологічній практиці зображувальна діяльність розкривається як сукупність методик, які ґрунтуються на застосуванні та використанні нетрадиційних технік малювання, які в свою чергу впливають на

формування мислення дітей та допомагають дитині сприймати дійсність, призводять до розширення спектру емоційної, вольової, мотиваційної сфер дитини з інтелектуальним порушенням.

Дослідженням впливу мистецтва на розвиток особистості дитини, використанням арт-терапії як засобу психокорекції у роботі з дітьми з особливими потребами займалося багато вчених, серед них О. Бабяк, І. Гладченко, В. Дихта-Кіфф, І. Ільченко, М. Крет, О. Мамічева, О. Половіна, В. Синьов, О. Хохліна, М. Федоренко, Д. Шульженко та інші. Вчені все більше надають уваги та розкривають потенційні можливості мистецтва для розвитку дітей з особливими освітніми потребами [4, с. 291-295].

Застосування нетрадиційних технік зображувальної діяльності використовується як прийом для розвитку мислення на фундаменті позитивних емоцій. Через малювання дитина вперше виражає своє ставлення до навколишнього світу. І саме через цей вид діяльності ми можемо корегувати недоліки розвитку, виховання. В такий креативний, надзвичайний спосіб можна збагатити внутрішній світ дитини, розкриваючи її середовище найближчого розвитку, надаючи їй нові можливості для пізнання реальності.

Нетрадиційна зображувальна діяльність дає дітям багато позитивних емоцій, має дієвий психотерапевтичний ефект, корегує негативні емоційні прояви дітей з порушенням інтелектуального розвитку; дає змогу використовувати різноманітні предмети художнього матеріалу, розкриває в дитині можливості аналізувати власні вміння, проявляти ініціативу в пізнавальних та конструктивних планах (хочу спробувати, хочу побачити, хочу дізнатись, хочу навчитись).

Саме такий нестандартний спосіб відображення дійсності може пришвидшити розвиток мислення, пам'яті, уваги та сформувати внутрішню мотивацію до креативного засвоєння реальності.

Використання нетрадиційної техніки зображувальної діяльності, завжди передбачає позитивний результат, створює величезний, потужний фундамент для подолання інтелектуального недорозвитку. Адже діти з інтелектуальними порушеннями розвитку, використовуючи нетрадиційні техніки зображувальної діяльності, мають змогу досягти гарного зображення, що не завжди можливо за умови використання звичайних засобів зображення (пензлика, олівця), які вимагають від дітей розвитку дрібної моторики, оволодіння певними мисленнєвими операціями, знаннями, уміннями і навичками. Нетрадиційні техніки зображувальної діяльності сприяють розвитку просторового, наочно-образного мислення; просторової орієнтації на аркуші паперу; окоміру та зорового сприйняття; розвитку уваги, уяви, посидючості та творчості; гнучкості щодо роботи з різним матеріалом, навичок контролю і самоконтролю; розвитку комунікативних здібностей.

Серед технік зображувальної діяльності, які можуть вплинути на розвиток наочно-образного мислення можна виділити *методику «Пальчикова палітра», малювання долоньками, трафаретне малювання, монотипія, плямографія, техніка*

розбризування, малювання мильними бульбашками, техніка «чарівного» малюнка, малювання на вологому папері, малювання зім'ятим папером, повітряними кульками. Ці методики впливають на розвиток дитини, адаптацію до навколишньої дійсності, використовується як спосіб самовираження, подолання агресії та емоційної нестійкості, стресу та тривоги дітей з інтелектуальними порушеннями. Через творчість дитина може передавати на папері власні емоції, експериментувати, стати креативною та неповторною [1, с. 97].

Дієвий вплив на розвиток мислення, активізацію пізнавальної діяльності, корекцію емоційного стану має само знайомство з живописом. Індивідуальне сприймання художнього твору впливає на дитячий мозок, розвиває уміння бачити прекрасне в природі, в довкіллі. Перед корекційним педагогом, вихователем стоїть завдання створити «...умови для сприйняття краси, щоб вона вразила дитину, пройшла крізь всі органи відчуття, викликала радість, насолоду, натхнення, назавжди залишила свій слід у душі» [2, с. 48].

Для того, щоб дитина краще відчула та захопилася усією красою живопису, потрібно розпочинати огляд картини з мовчазного розгляду. В корекційній роботі можна використовувати репродукції відомих художників (в залежності від мети та сутності занять): Н. Базелюк «Польові квіти», Н. Ткачук «Троянди», А. Матисс «Червоні риби», О. Дарчук «Риби», Х. Родрігес «Золота рибка № 9», Н. Барашкова «Рибки», Пьер-Огюст-Ренуар «Жінка з парасолькою в саду», К. Моне «Бульвар капуцинів у Парижі», «Враження від сонця», Е. Дега «Балерина» тощо. Щоб дитині було легше знайомитися з картинами можна запропонувати ігрові прийоми. Наприклад, запропонувати перетворитися в колір, а саме відтворити його настрій - це розсміятися вголос, посміхнутися лагідно, відображаємо жовтий, а заспокоюємося зелений.

Нетрадиційна зображувальна діяльність зазвичай має займати основну частину інтегровано-корекційних занять, що входять в основу програмно-методичного комплексу. Розглянемо деякі техніки, які можна використовувати для розвитку мисленнєвої діяльності.

Техніка «Ебру». В якості матеріалу беруться широкі блюдця з водою, спеціальні фарби для малювання, серветки. На пензель набирають фарбу для малювання на воді та торкаються поверхні води, на якій вони залишаються та утворюють унікальні абстракційні малюнки, які простим натисканням переміщуються на папір і створюють готові картини.

Дана техніка використовується як в окремому, так і в колективному малюванні, допомагає розвивати впевненість і точність руки, концентрацію та стійкість уваги, мислення.

Набризк звичайний. Беруться аркуш картону, гуаш, шматочок картону, жорсткий пензель, зубна щітка або грудний аерограф, шаблони з природного матеріалу або трафарети з картону. На пензель набирають фарбу і злегка вдаряють ним по картону або пальчику вільної руки, тримаючи над поверхнею аркуша, до якого прикладений шаблон чи трафарет. Фарба розбризується, заповнюючи проріз

трафарету чи простір аркуша навколо шаблону. Для розбризкування фарби можна також використовувати зубну щітку, яку потрібно тримати вниз щетиною, і пальцем рухати щетину, постійно витираючи палець від краплин фарби.

Ця техніка виконується за допомогою вихователя, або психолога. Вона більш складна та потребує допомоги та уваги дорослого до дитини з інтелектуальними порушеннями розвитку. Під час виконання цієї техніки у дитини з інтелектуальними порушеннями розвитку є можливість встановлювати смислові зв'язки між предметами.

Малювання мильними бульбашками. Дітям пропонується гуаш двох кольорів по одній чайній ложці, папір, шампунь (1 ст. ложка), склянка води (100 г), трубочка-соломинка для напоїв. У склянці з водою вони розводять фарбу та додають шампунь. Треба опустити в склянку трубочку-соломинку й дмухати через неї до утворення кольорової піни. Зверху на кольорові бульбашки слід прикласти аркуш паперу для отримання відбитка. Так можна робити кілька разів, бульбашки утворюватимуть різні сполучення кольорів. Зображення можна домалювати пензлем, фломастерами або чорною тушшю.

Ця техніка розвиває увагу, спостережливість, сприймання предметів, дрібну моторику, логічне мислення.

Монотипія предметна. Дітям пропонується папір будь-якого кольору і розміру, пензлі, гуаш або акварель. Аркуш паперу складається навпіл. На одному боці діти малюють половину зображення предмета (об'єкти для малювання обирають симетричні). Поки фарба не висохла, аркуш знову складають навпіл для отримання відбитка. Потім зображення можна прикрасити, опрацюючи його деталі, щоразу так само складаючи аркуш.

За допомогою цієї техніки діти вчаться виділяти частину від цілого, розвивається просторова уява, мислення, креативне сприйняття дійсності.

Відбиття листям. Дітям пропонується взяти папір, підсушене чи опале листя різних дерев, гуаш, пензлі. Різні за формою листочки дерев покривають фарбами за допомогою пензля, потім прикладають їх до аркуша паперу забарвленою стороною для отримання відбитків. Стебла листочків можна домальовувати пензлем. Прожилки слід провести за допомогою тоненького пензля, злегка змоченого чистою водою.

Дітей захоплює ця нетрадиційна техніка малювання, розширюється їх уявлення про природу, пори року, розвивається логічне мислення та підсилюється мотивація до такого виду діяльності водночас гальмуючи негативні емоційні стани.

Малювання жорстким напівсухим пензлем. В якості матеріалу беруться широкі блюдця з гуашшю, пензлі, щільний папір будь-якого кольору, серветки. На пензель набирають густу фарбу (воду майже не використовують), після чого дотиками пензля до аркуша паперу заповнюють весь аркуш, контурний малюнок або шаблон. Виходить імітація фактури пухнастої або колючої поверхні.

Особливість техніки в тому, що вона ефективно впливає на розвиток мислення, за її допомогою дитина з інтелектуальними порушеннями може

опанувати різні способи пізнання властивостей і якостей предметів, малюнків, об'єктів дійсності, навчатися конструктивно діяти, виконуючи спільні завдання.

Плямографія з розбризком. В якості матеріалу беруть папір, туш або рідко розведена гуаш у блюдці, пластикова ложечка або широкий пензель №7–10. Пластиковою ложечкою набирають рідку фарбу та виливають її на аркуш, роблячи невелику пляму (крапельку).

Після цього через трубочку-соломинку дмухають на утворену пляму, обертаючи при цьому аркуш. Навколо плями утворюються бризки.

Цю техніку можна використовувати при умові, що дітям вдалося ознайомитися та оволодіти попередніми техніками.

Отже, для дітей з порушенням інтелектуального розвитку потрібно поступово розширювати спектр технік малювання: набризок, ниткографія, кляксографія, трафарет тощо. Плямографія з розбризком розвиває стійкість уваги, фантазію, зорове сприймання, образну пам'ять. Під час виконання цієї техніки у дитини з інтелектуальними порушеннями розвитку є можливість встановлювати смислові зв'язки між предметами. Саме така креативна, вільна діяльність надає дитині впевненості у своїх силах, гальмує механізми агресії, має психотерапевтичний ефект.

Відтиснення поролоном. З матеріалу потрібно блюдце або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушка з тонкого поролону, змоченого фарбою, папір будь-якого кольору й розміру, шматочки поролону (замість поролону можна взяти пінопласт або гумку). До штемпельної подушки, змоченої фарбою, слід притиснути шматок поролону і зробити ним відтиск на аркуші паперу. Для того, щоб змінити колір відтисків, необхідно використовувати додаткове блюдце зі штемпельною подушкою, змоченою фарбою іншого кольору. При використанні цієї техніки пропонується часткове використання пензлика, яким можна домальовувати деталі (крапки, лінії, цяточки), поступово можна замінювати його повним застосуванням для досягнення певного зображення. Можна запропонувати дитині пензлики різних номерів та вмочуючи їх у фарбу отримувати різноманітні за розміром мазки, лінії, зигзаги, плями, що перетворюються в казкових персонажів.

Такий досвід дитини з інтелектуальними порушеннями розвитку згодом стане основою для опанування прийомами обведення контуру та стане основою уміння зафарбовування предмету не виходячи за його контур.

Малювання сірниковими коробками. Для виконання цієї техніки потрібні порожні закриті сірникові коробки, блюдце з фарбою, папір будь-якого кольору й розміру. Вертикальну поверхню сірникової коробки змочують у фарбі, яка налита у блюдце (воду майже не використовують), після чого роблять відбитки на аркуші паперу, заповнюючи ними весь аркуш або певну частину. Виходить імітація фактурності цегляної поверхні.

Така техніка викликає інтерес у дітей з інтелектуальними порушеннями та дозволяє опанувати навичками аналізу, структурування, вимірювання, змішування,

також формуються навички експериментального дослідження з різними матеріалами та фарбами, стимулюється пізнавальний інтерес, бажання самостійно виконати малюнок, дізнатися про щось невідоме.

Корекція мислення за допомогою малюнка здійснюється через проєкцію індивідуальних відчуттів дитини, відображає ставлення дитини до оточуючих, а головне – до себе. Використання нетрадиційних технік зображувальної діяльності допомагає дитині зорієнтуватися у просторі, оцінити властивості предметів, скорегувати сенсорний розвиток. Ці техніки значно впливають на операційні компоненти мислення (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), на ефективність вирішення наочно-образних завдань; на формування позитивної самооцінки дитини; на звільнення від негативних почуттів; мотивацію інтересу до інтелектуальної діяльності, до пізнання світу та мистецтва.

Отже, нетрадиційні техніки зображувальної діяльності є дуже дієвим засобом для формування та корекції мислення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Цей засіб можна використовувати як елемент психокорекції, впливаючи тим самим і на якість вербального контакту.

Література

1. Voityuk I. Non-traditional technique of multiple activities as a means Of correction of the thought of older preschools. 2019. № 4. С. 95-100.
2. Половіна О. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. Вихователь-методист дошкільного закладу. № 9. С. 45-49.
3. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Ч. II. Навчання і виховання дітей. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 224 с.
4. Хохліна О. П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми. Виховання людей з особливими потребами. 2004. № 1(3). С. 291-295.

Корсун С.О.

магістрант спеціальності «Олігофренопедагогіка»
Науковий керівник: Галій А.І
кандидат біологічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ПРОФІЛЮ ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Діти з особливостями розвитку є однією з незахищених категорій населення. Саме тому вирішення проблем таких дітей на сьогоднішній день є однією з найважливіших необхідних дій соціальної політики держави, соціальних установ, спеціалістів із соціальної роботи та громадських організацій. Створення умов для успішної соціальної адаптації «особливих» дітей у сучасному суспільстві – це